

Jussi Parikka

Kuvaileva esitys kulttuurihistoriasta

Peter Burke: What is Cultural History. Polity Press, Cambridge, 2004. 152 s.

On erityisen jännittävää kun alansa vakiintunut guru kirjoittaa johdatusteoksen. Tällöin lukija saa olettaa, että hänelle tarjoillaan vankasti argumentoitu, näkemyksellinen sekä omalaatuinen kuva ko. oppialasta. Tässä olikin keskeinen syy, miksi halusin lukea ja arvioida Peter Burken *What is Cultural History?* (2004). Samalla sen kautta pystyin refleктоimaan, miten kansainvälisellä tasolla tällä hetkellä määritellään oman oppialani, kulttuurihistorian, tilaa ja suuntauksia. Burke ei kirjan alussa kerro sen syntyhistoriasta, mutta hän itse on viime vuosina työskennellyt mm. vieraillevana Gadamer-professorina Heidelbergin yliopistossa sekä tutkinut erityisesti kielen ja yhteisöjen suhteita varhaismodernissa Euroopassa.

Burken teos on äärimmäisen tiivistetty: kulttuurihistorian historia, teoreettiset paradigmat sekä tulevaisuuden haasteet pyritään esittämään 152 sivussa. On sanomattakin selvää, ettei teos voi toimia kokonaisesityksenä, ja Burke on joutunut tekemään tiukkoja rajoituksia. Siksi monet teemat käydään läpi luettelonomaisesti ja klassikoista keskitytään muutamiin keskeisiin kuten Jacob Burckhardtiin ja Johan Huizingaan. Burken jaottelussa kulttuurihistorian historia jakaantuu neljään aikakauteen (klassinen kausi; taiteen sosiaal historian aika, joka alkoi 1930-luvulta; populaarikulttuurin historia 1960-luvulta; ja uusi kulttuurihistoria). Näiden alla käydään nopeasti läpi teemoja ja henkilöitä Max Weberistä Aby Warburgiin, Ernst Gombrichista Erwin Panofskyyn, amerikkalaisen ideahistorian traditiosta Raymond Williamsiin ja niin edelleen (mutta esimerkiksi Walter Benjaminia ei lasketa kulttuurihistorian kaanoniin). Burkelta olisi toivonut mainitun nelitahtisen jaottelun syvällisempää sitomista sosiaalisiin ja poliittisiin tekijöihin - klassisen kulttuurihistorian tutkimusotteelle uskollisesti. Nyt kulttuurihistorian historia vaikuttaa ajoittain internalistiselta, vaikka Burke toki viittaa mm. läheisiin tieteenaloihin ja esimerkiksi brittiläiseen kulttuurintutkimukseen.

Historiallinen antropologia saa oman ansaitun alakappaleensa. Burke näkee erityisesti Marcel Maussin, Edward Evans-Pritchardin, Mary Douglasin, Clifford Geertzin ja Claude Lévi-Straussin historioitsijoita inspiroineina tutkijoina. Saman otsikon alla käsitellään myös postkolonialistista ja feminististä paradigmaa, jotka ovat olleet viime vuosikymmeninä hyvinkin keskeisiä yleisesti kulttuurintutkimuksessa. Viittaukset ovat kuitenkin lyhyitä ja yleisiä ja esittelevät lähinnä Edward Saidin *Orientalism*-teoksen vuodelta 1978 sekä Caroline Bynumin *Holy Feast and Holy Fast*-opuksen vuodelta 1987.

Uusi kulttuurihistoria, termi joka tuli käyttöön 1980-luvun mittaan, saa keskeisen roolin Burken teoksessa. Tämä ei tietenkään ole yllätys, ja voidaan perustellusti (ja Burkeakin seuraten) todeta, että miten tästä laajasta ongelmakentästä on tullut eräänlainen historiantutkimusta läpäisevä tutkimussuuntaus. Historiantutkimus on kulttuuristunut. Burke lähestyy uutta kulttuurihistoriaa ei ainoastaan sen ranskalaisen suuntauksen kautta vaan erityisesti neljän erilaisen teoreetikon suuntaamana. Mihail Bahtin, Pierre Bourdieu, Michel Foucault ja Norbert Elias ovat Burkelle ne keskeiset yksittäiset ajattelijat jotka ovat mainitsemisen arvoisia. Heidän lisäksi esitellään tutkimuskenttiä kuten materiaalisen kulttuurin tutkimus, muistin ja ruumiin historia sekä representaatio-tutkimus, esimerkiksi sosiaalisen imaginaarin tutkimuksen kenttä (ranskalaisten *l'imaginaire social*).

Burke tekee ajoittain tärkeitä huomioita kuten alleviivatessaan käytäntöjen tärkeyttä uudessa kulttuurihistoriassa. Kyse on huomiosta enemmän uskonnollisiin *käytäntöihin* kuin teologisiin *oppihin*, puhumisen ja kirjoituksen käytäntöihin kuin lingvistiikan historiaan, kokeellisuuden käytäntöihin kuin perinteiseen tieteenhistoriaan jne. Laajemmin tällainen tutkimussuuntaus on ollut varmasti omiaan auttamaan niin sanottujen marginaalisten teemojen sisäänajamisen historiantutkimuksen agendalle (historian suurista kertomuksista unohdetut naiset, lapset, poikkeavat, jne.) sekä pohtimaan uudenlaisia metodologisia ja teoreettisia näkökulmia, jotka liittyvät esimerkiksi kulttuurin performatiivisuuden merkitykseen. Burke itse ei analysoi käytäntöjen tutkimuksen merkitystä suhteessa esimerkiksi ideahistoriaan tai aatehistoriaan, vaan etenee vahvan deskriptiivisesti.

Burken teos ei toimi itsenäisenä kirjana, vaan korkeintaan opetuksen apuvälineenä - ja siinäkin enemmän yleisenä hakuteoksena kuin näkemyksellisenä kartoittajana. Burken teosta voi verrata

pari vuoden takaiseen Saksassa julkaistuun Ute Danielin *Kompendium Kulturgeschichte. Theorien, Praxis, Schlüsselwörter*-teokseen, joka esittää kulttuurihistorian historian hiukan erilaisesti. Danielille kulttuurihistorian keskeiset nimet ovat ensimmäisessä aallossa Nietzsche, Simmel, Dewey, Weber ja Cassirer ja toisessa aallossa Gadamer, Foucault, Bourdieu ja laajasti ottaen post-strukturalismi (esimerkiksi Derrida) ja postmoderni (esimerkiksi Baumanin teorial). Lisäksi Daniel käsittelee Burken tapaan Norbert Eliasta, etnologiaa, annalisteja ja mm. Carlo Ginzburgia, mutta keskittyen tarkemmin kulttuurihistoriallisiin teemoihin ja avainsanoihin. Danielin mielenkiintoisessa kirjassa kulttuurihistoria jäsentyy siis ei vain henkilöiden vaan myös avainsanaparien kautta: objektiivinen/subjektiivinen, selittää/ymmärtää, kontingenssi/epäjatkuvuus, kieli/narratiivi ja niin edelleen. Monessa mielessä Danielsin teos onkin mielenkiintoisempi kuin Burken, mutta toki monta sataa sivua pidempi. Ja tämä tietysti kertoo yliopistomaailman geopoliittisista eroista: Suomeenkin rantautuneessa anglo-amerikkalaisessa tyyliässä kurssit ovat tiiviimpiä, suppeampia ja siten tieteellisesti kevyempiä, jolloin tieteellinen kirjallisuuskin on tiivistettyä ja kapea-alaisempaa. Burkelta kaipaisi kuitenkin enemmän täsmällisyyttä ja omaperäistä analyttisyyttä kuin pelkkää kuvailevuutta.

Muodollisten ongelmien lisäksi Burken teoksessa vaivaa se, että hän pysyttäytyy hyvin konservatiivisessa teoreettisessa kentässä. Burken silmissä kulttuurihistorian suurin innovaatio tuntuu olevan se, että todellisuus on symbolista ja tämä symbolisen ja sen tulkinnan korostus esitetään kulttuurihistorioitsijoita yhdistävänä tekijänä. Samalla teos käyttää moottorinaan suhteellisen kevyesti perusteltua näkemystä sosiaalisesta konstruktionismista, joka liittyy tuohon käsitykseen symbolisesta. Jos kerran kulttuurihistorioitsijalle todellisuus on symbolista niin mikä on tuon symbolisen suhde imaginaariseen ja ennen kaikkea reaaliseen? Tässä kohdin Burke ottaa hyvin huomioon Foucault'n kritiikin, jossa historioitsijoita syytetään "reaalisen köyhdyttämisestä" ja johon on pyritty vastaamaan esimerkiksi korostamalla imaginaarisen aktiivista osuutta todellisuudenmuodostuksessa.

Mutta kysymystä jatkaen: mikä on symbolisen suhde materiaaliseen ja millä tavalla symbolinen tulisi käsittää materiaalisena, toimivana ja praktisena (idealistisen merkitsijä-mallin sijaan)? Tämä "diskursiivisen" problemaattisuus heijastuu Burken lyhyessä näkemyksessä Foucault'sta: Foucault nähdään pitkälti sosiaalisena konstruktivistina, joka keskittyi todellisuuden diskursiiviseen rakentumiseen. Tämä on tietysti klisee, joka perusteettomasti sinnittelee suuressa

osaa kulttuurin- ja historiantutkimusta. Kliseestä huolimatta Foucault oli erityisen kiinnostunut juuri diskursiivisen ja ei-diskursiivisen (tila, materia, ruumis toimivana ja elävänä) suhteesta sekä sanottavan ja nähtävän alueen risteytymisestä (ei siis vain lingvistisen alueen diskursseista).

Burken omassa kulttuurin käsityksessä on siten piirteitä, jotka jättävät paljon kysymysmerkkejä, kuten tässä lainauksessa kulttuurisen ja sosiaalisen suhteesta:

At the moment, the terms "social" and "cultural" seem to be used almost interchangeably to describe the history of dreams, for example, of language, of humour, of memory or of time. Distinctions might be useful. My own inclination would be to reserve the term 'cultural' for the history of phenomena that seem "natural" such as dreams, memory and time. On the other hand, since language and humour are obviously cultural artefacts, it seems more appropriate to employ the term "social" to refer to a particular approach to their history.

Itselleni Burken tarkoittama jaottelu jää erityisen hämäräksi.

Pettymyksen aiheuttaa Burken teoksen loppu - jossa tämä pyrkii esittämään tulevaisuuden haasteita kulttuurihistorialle. Alussa peräämäni innovatiivisen avauksen sijaan Burke ei pysty esittämään teoreettisia haasteita kulttuurihistorialle, vaan viittaa deskriptiivisesti ainoastaan joihinkin unohdettuihin tutkimuskohteisiin (väkivallan, tunteiden, havaitsemisen ja politiikan kulttuurihistoria) sekä mm. sosiaal historian paluuseen. Tämä on tietenkin ollut uuden kulttuurihistorian teema pitkään ja joutunut jo pilkanteon asemaan - esimerkiksi Dominique Laporten *Histoire de la Merde* (1978) toimi tällaisena parodiana jo pienen kulttuuriteollisuuden asemaan johtanutta kulttuurihistoriallista "A History of X"-tutkimusta kohtaan, jossa tarpeen oli ainoastaan löytää aina uusi "X".

Toki Burke jatkuvasti viittailee tärkeisiin teemoihin (esimerkiksi miksi kulttuuri ei välttämättä ole teksti ja siten *luettavissa*) sekä tutkimussuuntauksiin, mutta hän ei sido näitä tarpeeksi laajempaan kulttuuriteorian piirissä käytyyn keskusteluun. Kuitenkin kulttuurintutkijat ovat lingvistisen käänteen jälkeen viime vuosina puhuneet kuvallisesta käänteestä, ikonisesta käänteestä, affektiivisesta käänteestä ja jopa soonisesta käänteestä. Mannermaisessa

kulttuuriteoriassa on pyritty haastamaan representaatio- ja konstruktio-ajattelun idealistiset paradigmat ja löytämään kenttiä niin sanotulle uudelle materialismille (joka ei tarkoittaisi paluuta esim. tilastolliseen tai muuten essentialistiseen materia-käsitykseen). Samoin feministisessä keskustelussa ollaan edetty pitkälle esimerkiksi ero-tematiikan ja gender-käsitteen kritiikissä ja kehittämissä, mutta viimeisimmistä teoreettisista keskusteluista ei Burken teoksessa ole merkkejä. Ja kuitenkin kulttuurihistorian tärkeäksi puoleksi voidaan ajatella juuri sen avoimuus teoreettisille vaikutteille ja muille tutkimuskentille.¹ Tässä esimerkiksi Burkenkin mainitsema Aby Warburgin inho erilaisia tieteenvälisiä poliiseja kohtaan sopii erinomaisesti ajattelun maksimiksi.

Osittain nämä ongelmat liittyvät laajempaan tieteiden väliseen kenttään. Moninaisista syistä johtuen teoreettinen avantgardius on eriytynyt tiettyjen tieteenalojen etuoikeudeksi, jolloin humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset tieteenalat seuraavat esimerkiksi kirjallisuustieteen, filosofian, mediatutkimuksen sekä vaikkapa sosiologian teoreettisia keskusteluja kun monet muut kulttuuritieteen kentät - mukaan lukien (kulttuuri)historia - ovat reaktiivisessa asemassa, ja keskustelut seuraavat n. 10 vuotta perässä näiden muiden alojen teorioita. Kulttuurihistorialla voisi olla aktiivisempi asema myös teoreettisen agendan muotouttamisessa, mutta tämä vaatisi lisää rohkeutta ja omaperäisyyttä. Toki monet historiantutkimuksen liepeiltä lausutut äänet ovat saaneet laajempaakin vaikutusta (kuten vaikkapa Foucault, Michel de Certeau, Hayden White, ym.), mutta samalla tavalla innovatiivisia ajatuksia olisi syytä viljellä lisää. Esimerkiksi Foucault'n kohdalla toistetaan usein vakiintuneita kliseitä sen sijaan, että häntä luettaisiin uusien silmälasien lävitse tai vielä vakiintumattomien tulkintojen kautta (uudenlaisia ajatuksia hänestä voisi avata esimerkiksi Gilles Deleuzen *Foucault*-kirja, johon historioitsijat ovat harvemmin tarttuneet). On hyvä pitää kiinni perinteisestä historiantutkimuksen empirian tajusta (jotta teoriaa ei tarvitse ajatella akateemisina trendeinä). Tähän asenteeseen tulisi kuitenkin lisätä reipas annos teoriaa, jotta päästäisiin eteenpäin pelkästä deskriptiivisyyden tasosta.

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti ja tutkija kulttuurihistorian oppiaineessa Turun yliopistossa.

Kotisivu: <http://users.utu.fi/juspar>

Lähdeluettelo

Daniel, Ute, *Kompendium Kulturgeschichte. Theorien, Praxis, Schlüsselwörter*. Suhrkamp, Frankfurt, 2002.

Dosse, François, *New History in France. The Triumph of the Annales*. Transl. Peter V. Conroy, Jr. University of Illinois Press, Urbana & Chicago, 1994.

Viitteet

ⁱ Vrt. Dosse 1994.